

Валентин Вікторович Тесленко,

доктор педагогічних наук,
головний науковий співробітник
Інституту обдарованої дитини
НАПН України,
м. Київ, Україна

УДК 37.012**САМООСВІТА СТАРШОКЛАСНИКІВ
У ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОМУ
НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ**

В статье рассматривается проблема самообразования старшеклассников в общеобразовательном учебном заведении, аргументируется ее возрастающая актуальность в условиях современного информационного общества. Проанализирована сущность понятия самообразования и самообразования учащихся. Определено, что главной целью системного внедрения самообразования является создание на уровне учебного заведения оптимальных условий для получения учащимися старших классов качественного современного образования, формирование соответствующих самообразовательных компетентностей, способности и потребности учащихся к самосовершенствованию и самореализации. Выделены и систематизированы главные педагогические принципы, функции, условия, содержание, методы и специфические характеристики самообразования учащихся. В конце анализа сделаны соответствующие выводы.

Ключевые слова: самообразование, самообразование старшеклассников, самообразовательная деятельность, актуальность, система, педагогические принципы, функции самообразования, педагогические условия, компетентность, мотивация, самосовершенствование, самореализация.

The problem of self-education of senior high school students in general education institution is considered in the article, argued its increasing actuality in today's information society. Analyzed the essence of the definition of self-education and self-education of students. Determined that the main purpose of the system introduction of self-education is creation of the optimal conditions at the level of education institution for getting quality modern education by high school students, for formation of the corresponding self-education competencies, abilities and needs of students to self-improvement and self-realization

Identified and systematized the main pedagogical principles, functions, conditions, content, methods and specific characteristics of self-education of students. In the end of analysis, the relevant conclusions are made.

Keywords: self-education, self-education of high school students, self-educational activities, the actuality, system, pedagogical principles, functions of self-education, pedagogical conditions, competence, motivation, self-improvement, self-realization.

Проблема самоосвіти була актуальною на кожному історичному етапі розвитку людської цивілізації та набуває додаткової актуальності при переході до сучасного інформаційного суспільства, що динамічно розвивається. Активне впровадження новітніх технологій та постійне поширення різноманітних інформаційних потоків зумовлює необхідність самовдосконалення особистості впродовж усього життя, тому здатність до самоосвіти стає визначальним фактором для успішної самореалізації сучасного фахівця у різних сферах його діяльності. Усе більш важливою стає необхідність підготовки фахівців, здатних за рахунок власної соціальної мобільності та творчої активності в умовах постійного оновлення професійної діяльності самостійно підвищувати власний освітній рівень. Нова парадигма розвитку освіти на початку

XXI ст. вимагає інноваційних підходів щодо перерозподілу акцентів з освітньої діяльності на самоосвітню та пошуку максимально ефективної взаємодоповнюючої моделі розвитку особистості.

Аналіз наукової літератури свідчить про наявність різнопланових міждисциплінарних підходів у дослідженні феномена самоосвіти. Ця проблема розглядається: у філософській площині – як процес пізнання, результатом якого є нові знання (притому до основних характеристик відносять внутрішню свободу особистості, цілеспрямованість та самореалізацію); з позицій педагогічної та соціальної психології – як важливий елемент саморозвитку та самовдосконалення особистості, її здатність організовувати себе та власну діяльність, визначати свою поведінку в часі, здійснювати самоаналіз і самокорекцію; з позицій

соціології – як включення особистості в систему суспільних відносин у соціумі, оволодіння ціннісними знаннями суспільства в результаті самостійної роботи над собою; у педагогічній теорії безперервної освіти – як стрижнева єдина складова, що забезпечує безперервність та спадкоємність освіти людини упродовж усього життя тощо.

У сучасній науці поняття самоосвіти як багатоаспектного міждисциплінарного феномену має велику кількість визначень. Так, у Педагогічному словнику Академії педагогічних наук України (2001 р.) самоосвіта (англ. *self-education*) – це «освіта, яка одержується самостійно, поза будь-яким навчальним закладом, без допомоги вчителя» [9]; у Великому психологічному словнику (Б. Мещеряк, В. Зінченко, 2004 р.) самоосвіта визначається як «освіта, отримана самостійно ...; неформальна індивідуальна форма навчальної діяльності» [2]; у Великій енциклопедії з психіатрії (В. Жмуров, 2012 р.) – як «процес самонавчання поза навчальним закладом» [5]. Польський педагог В. Оконь трактує самоосвіту як «такий вид навчання, при якому цілі, зміст, умови і засоби залежать від самого суб'єкта. Це процес абсолютно самостійного навчання людини» [8]; дослідниця Г. Чернявська вважає, що «самоосвітою можна назвати процес набуття людиною загальних і специфічних (професійних) знань з власної ініціативи шляхом самостійно організованих і контрольованих занять» [15]; відомий вчений А. Матюшкін розглядає самоосвіту як «продуктивний процес розвитку особистості, основу якої складають пізнавальні потреби, які викликають у людини необхідність постійного цілеспрямованого поповнення знань і досвіду, що не завершується після досягнення певного результату, а тривають щоразу на новому витку продуктивної активності, формуючи нові мотиви, породжуючи нові проблеми і пошуки їх вирішення» [7]; на думку педагогів Н. Терехової, Т. Ярцева самоосвіта – це «цілеспрямований, систематичний пізнавальний процес формування особистості з усвідомленням засобів у досягненні цілей, виходячи з суспільних інтересів та особистісних потреб, з урахуванням відповідних внутрішніх стимулів» [13]. Власне тлумачення самоосвіти надають дослідники Г. Сериков та Ю. Калугін – «засіб пошуку і засвоєння соціального досвіду, за допомогою якого людина може здійснювати власне виховання, освіту, розвиток і професійну підготовку у відповідності з поставленими завданнями» [12]. Зауважимо, що більшість сучасних науковців та дослідників розглядають самоосвіту, з одного боку, як цілеспрямовану систематичну пізнавальну діяльність, що удосконалює освіченість особистості та разом з тим є безперервним продовженням загальної та професійної освіти, завдяки чому розширюються знання та відбувається активізація духовного розвитку людини, а з іншого боку – як вид вільної діяльності особистості, спрямований на задоволення потреб у соціалізації, самореалізації, підвищення культурного, освітнього та професійного рівнів, наголошуючи на його об'єктивній складності,

зумовленій зв'язком з процедурами саморефлексії, самооцінки, виробленням умінь та навичок самостійно набувати актуальні знання з наступною трансформацією їх у практичну діяльність. Зазначимо, що теоретичні наукові дослідження із питань самоосвіти надзвичайно багатоаспектні і є поєднанням декількох наук. Притому методологічною основою проблеми самоосвіти є знання з філософії, психології, педагогіки та соціології про особистість, яка розвивається та в якій природне, суспільне та індивідуальне знаходиться у нерозривній єдності.

Метою нашої статті є обґрунтування актуальності самоосвіти учнів старшого шкільного віку на сучасному етапі розвитку українського суспільства та необхідності її системного впровадження в загальну середню освіту, оскільки саме тут, на наше переконання, закладаються основи конкурентоспроможної особистості, здатної до суспільних перетворень, самовдосконалення, саморозвитку та самореалізації.

Дослідниця А. Громцева наголошує, що самоосвіту учнів варто розглядати як «керовану самою людиною систематичну діяльність, спрямовану на вдосконалення своєї освіти» [4]; Ф. Письменський тлумачить її як «самостійне оволодіння знаннями й навчально-пізнавальними вміннями додатково до тих, які набуваються у процесі вивчення програмного матеріалу, що здійснюється цілеспрямовано та систематично учнем під керівництвом педагогів» [10]. На думку Г. Закірова, «самоосвіта – це пізнавальна діяльність, під час якої учень систематично та самостійно здобуває знання в обраній галузі додатково до тих, які він одержує в навчальному закладі» [6]. На нашу думку, у тематичній площині нашого аналізу доцільно сформулювати поняття самоосвіти старшокласників як форму цілеспрямованої, ціннісної пізнавальної діяльності, що з урахуванням індивідуальної траєкторії розвитку учня спрямована на вдосконалення його знань і особистісних якостей (як суб'єкта цієї діяльності) та необмежена рамками навчальної програми. Сутність самоосвіти старшокласників при цьому полягає у свідомій самоорганізації процесу засвоєння знань, набуття необхідних вмінь та навичок, що сприяє їх самонавчанню, самовихованню та саморозвитку.

Зазначимо, щоб уникнути зайвих ускладнень, пов'язаних із понятійним апаратом щодо поняття «самоосвіта» та «самоосвітня діяльність», вони будуть розглядатися нами у цій статті як синонімічні, оскільки попри деякі відмінності між ними вони складають єдине ціле і, на наш погляд, у певних випадках можуть взаємозамінювати одне одного.

Проблема самоосвіти учнів старшої школи набуває все більшої актуальності в сучасних умовах: швидке оновлення досягнень науки та техніки, значне посилення інтересу учнів до міжнародного політичного та духовного життя, прагнення розуміти та приймати світові цінності об'єктивно вимагають від молодшої людини своєчасної навченості та готовності щодо вміння самостійно поповнювати знання, вміло застосовувати їх у різних сферах практичної діяльності

та формувати необхідний власний досвід. Варто зауважити, що чинна система української освіти та самоосвіти виявилася нездатною повною мірою задовольнити багатоаспектні запити суспільства та зростаючі потреби учнівської молоді. Фактично, до останніх років самоосвіти в навчальних закладах було відведено роль лише допоміжного інструменту, що є характерним для індустріального суспільства. До проблем сьогодення варто зарахувати спрямованість розробки відповідних ідей самоосвіти у напрямку дослідження навчальних занять у межах класно-урочної моделі, де відбувається формування самоосвітніх навичок у процесі різних видів самостійних робіт, при цьому поза увагою дослідників залишається позаурочна та позашкільна самоосвітня діяльність учнів у навчальних закладах. Аналіз реальної педагогічної практики у загальній середній освіті свідчить також про нагальні проблеми, пов'язані з побудовою ефективного самоосвітнього процесу, визначенням специфічних принципів, особливостей, найбільш придатних методів і прийомів самоосвіти в умовах особистісно орієнтованого навчання тощо.

Зазначимо також, що сучасна система самоосвіти учнів на рівні загальної середньої освіти починає поступово розвиватися та прагне відповідати багатоаспектним викликам сьогодення, тому потребує відповідно до нових задач активного пошуку сукупності методів, засобів і прийомів самоосвітньої діяльності, стимулювання та розвитку різнопланових багатоваріативних підходів у пошуках різних джерел знань. Цей процес відбувається до того ж у період становлення демократичного українського суспільства, розвитку соціальної активності та громадської ініціативи, прагнення до вільного вибору діяльності в нових соціально-економічних умовах, розуміння відповідальності молоді за власне майбутнє, що зумовлює у той же час появу нових проблем і протиріч. Тому актуальність проблеми сучасної самоосвіти на рівні національної системи загальної середньої освіти визначається також і необхідністю їх розв'язання, у тому числі між:

- традиційним змістом загальної середньої освіти та необхідністю формування власної відповідальності учня за рівень своєї освіченості та духовності;
- наявністю зростання запитів у суспільстві на фахівців спроможних до постійної самоосвітньої діяльності, що забезпечуватиме їх конкурентоспроможність та самореалізацію, та недостатньою готовністю випускників середніх загальноосвітніх навчальних закладів до цього;
- навчально-методичним забезпеченням навчального процесу та вимогами щодо підготовки творчої, здатної до самовдосконалення молоді в нових соціально-економічних реаліях;
- можливістю вибору старшокласниками власної освітньої траєкторії навчання, варіативності його змісту та форм і гарантованим забезпеченням при цьому умов отримання високого рівня освіти з боку держави;
- сформованими підходами в реальній педагогічній практиці та нагальною потребою пошуку та

впровадження інноваційних технологій, сучасних форм і методів організації самоосвіти учнів в умовах інформаційного суспільства.

Самоосвіту учнів старшої школи потрібно розглядати як цілісну систему, що складається з взаємопов'язаних блоків (найчастіше – діагностичний, змістовний, науково-методичний, аналітично-коригувальний, психологічний, управлінський тощо), структура та функції яких визначаються колективом навчального закладу, та має власні етапи (підготовчий, діяльнісний, узагальнюючий, завершальний та інші). Системність самоосвітньої діяльності учнів зумовлена такими якостями, як гнучкість, варіативність, прогностичність, динамічність, систематичність, науковість тощо. Окрім цього, варто додати до її властивостей гуманітаризацію, диверсифікацію, багаторівневість, індивідуалізацію, інформатизацію, безперервність. Важливо розуміти, що самоосвіта тісно взаємопов'язана із загальною середньою освітою та виступає у площині теми нашого розгляду її важливою складовою.

При концептуальному моделюванні та впровадженні самоосвіти старшокласників педагогічним колективом важливо насамперед визначити *головну мету, принципи та функції самоосвіти, зміст і відповідні методи, педагогічні умови, врахувати її загальні та специфічні характеристики тощо*.

Головна мета системного впровадження самоосвіти має полягати, на нашу думку, у створенні на рівні загальноосвітнього навчального закладу оптимальних умов для отримання старшокласниками якісної сучасної освіти, формуванні відповідних самоосвітніх компетентностей, здатності та потреби учнів до самовдосконалення і самореалізації. Притому у процесі організації самоосвітньої навчально-пізнавальної діяльності учнів необхідно враховувати її багатопільовий (триєдиний) характер, що визначається взаємопов'язаною наявністю освітніх (набуття високого рівня знань загального освітнього характеру, вмінь самостійного навчання), особистісних (формування творчої особистості, здатної до самовдосконалення та самореалізації), соціокультурних (спроможність комфортного існування у соціумі, оволодіння високим рівнем культури та толерантності, сприйняття цінностей загальнолюдського та національного характеру тощо) цілей.

У процесі впровадження самоосвіти учнів необхідно дотримуватися базових *педагогічних принципів*. У контексті самоосвітньої парадигми освіти дані принципи найчастіше визначаються у педагогічних дослідженнях наступною сукупністю:

- введення до структури освітнього процесу самоосвіти як рівнозначного компонента;
- учень є суб'єктом освіти та власного розвитку;
- безперервність отримання знань (без обмеження вимогами навчальних програм);
- наступність етапів самоосвіти (від простих умінь до складних);
- орієнтація на особистісно значущі компетенції, знання та вміння;

- діяльне включення учнів до процесу формування власних цілей і змісту освіти;
- вибудовування навчально-виховного процесу на основі особистісної траєкторії освіти;
- забезпечення освітнього процесу методологією і засобами отримання та реалізації знань;
- навчання старшокласників методам діяльності, що формують їх самостійність на основі індивідуальних психофізичних властивостей кожного учня;
- включення у процес отримання учнями знань та компетенцій, відповідних засобів їх використання у соціальній практиці;
- принцип варіативності форм навчання (забезпечення творчої ініціативи учнів і вчителів у спільній навчальній діяльності, що додасть самоосвіті динамічності та мобільності) тощо.

Самоосвіті учнів притаманні *системні характеристики* (загальнопедагогічні якості, що зв'язують процеси освіти та самоосвіти, і особливі, притаманні лише самоосвіті), які повинні враховуватися педагогічними колективами при організації відповідної діяльності. Серед них доцільно виокремити наступні.

Двоаспектність самоосвітньої діяльності

1. Процесуальний аспект самоосвіти, що складається, по-перше, з процесу навчання учнів (отримання нових знань, умінь та навичок) і, по-друге, – процесу соціалізації, розвитку, отримання певного досвіду, необхідного для успішної реалізації відповідної діяльності.

2. Психологічний аспект самоосвіти, що характеризується наявністю потреби в знаннях, високий рівень активності та емоційне налаштування на активне мислення, творчість, інтелектуальний прогрес.

Наявність стійкої мотивації

Виступає головною умовою ефективності самоосвіти учнів. Мотиви, які активізують самоосвітню діяльність і є достатньо різноманітними за ставленням до мети і власними якісними особливостями, дослідники найчастіше поділяють на три групи: 1) мотиви, основою яких є широкі суспільні цілі, які сприяють розумінню суспільної значущості власної діяльності (мотиви обов'язку); 2) мотиви, що ґрунтуються на прагненні до власного успіху (переважає особистісне значення, бажання утвердитися та мати перевагу перед однолітками, відчуття задоволення від успішного завершення справи); 3) мотиви, які формуються з прагнення учня до нового, невідомого. Зауважимо, що всі мотиви самоосвітньої діяльності визначеним чином ієрарховані, взаємодіють між собою та не виступають у чистому вигляді, але один із мотивів буде обов'язково домінуючим, що і визначає характер мотивації учня в цілому. Однією з характеристик мотивів є модальність, тобто емоційна забарвленість. У процесі діяльності вчитель за допомогою відповідних шкільних психологічних служб має грамотно впливати на емоційну сферу учнів, створювати для старшокласників атмосферу емоційного комфорту, ситуацію успіху.

На думку багатьох дослідників, самоосвіті учнів старших класів притаманні також специфічні

характеристики, що полягають у визначенні учнем образу, «ідеалу» самоосвіти порівняно з власними можливостями; розгляді умов, необхідних для досягнення цілей; прийнятті рішення щодо визначення оптимального шляху діяльності; наявності самоаналізу та самооцінки власної успішності в досягненні визначеної мети, формулюванні висновків щодо подальшої спрямованості самоосвітньої діяльності.

Багатоцільовий характер самоосвіти старшокласників і наявні специфічні характеристики зумовлюють різноманітність її відповідних *головних функцій*. До першої групи віднесемо функції традиційної спрямованості:

- освітні (формування в учнів знань, уявлень, понять, вмінь загального навчального характеру);
- розвивальні (розвиток пізнавальної активності, мислення, творчих здібностей);
- виховні (виховання духовності, толерантності, комунікабельності тощо);
- організаційні (формування самоорганізації, вмінь вчитися);
- комунікативні (встановлення зв'язків між різними навчальними предметами).

Друга група – особливі функції (соціокультурні, прогресоутворюючі, психологічні):

- сприяння передачі основних культурних цінностей попередніх поколінь;
- сприяння соціалізації учнів;
- створення умов формування вільної, демократичної особистості;
- формування внутрішніх якостей учня, необхідних для його успішної самореалізації;
- формування індивідуальності особистості;
- формування почуття причетності старшокласника до інтелектуального надбання людства, збереження та примноження повноти буття тощо.

Останнім часом, на нашу думку, спостерігається посилення тенденції активізації пошуку оптимального гармонійного поєднання змісту навчання та самоосвіти як основи формування нового сучасного змісту загальної середньої освіти. При цьому *змістове наповнення самоосвіти учнів* та її питома вага (у нерозривній єдності з традиційною загальною освітою) поступово збільшуються. У педагогічній практиці потрібно дотримуватися важливої сучасної вимоги до загальної середньої освіти старшокласників – спрямованості на розвиток самоосвітньої діяльності, що передбачає залучення до змісту освіти поряд із загальноприйнятими навчальними блоками також основних елементів соціального та культурного досвіду людства, наукових і культурних досягнень, традицій суспільства, а також елементів, що відображають досвід творчої діяльності, особистісного ставлення до системи цінностей, що буде сприяти розвитку в учнів творчих можливостей, формуванню вмінь самостійно вчитися, орієнтації у великому потоці інформації, розв'язанню найбільш актуальних особистісних проблем тощо.

Важливе значення для ефективного впровадження педагогічним колективом загальноосвітнього

навчального закладу змісту самоосвіти учнів має *вибір відповідних методів*. До групи методів, що активізують розвиток самоосвітніх умінь, навичок і компетентності старшокласників найчастіше зараховують наступні:

- *сугестивно-програмований метод*: а) типи уроків (сеансів) – дешифровка термінів, дешифровка змісту; запам'ятовування; психотехніка; психотренінг; самопізнання, самовиховання; б) сугестивно-педагогічні прийоми – попередня установка, активна асистенція; сугестивний резонанс; особливості організації – навчальні місця; інформаційні та технічні засоби навчання; умови проведення занять;

- *метод гри у «заміну вчителя на учня»* – прийом розробки уроку на підставі досліджуваного матеріалу; прийом навчання однокласників;

- *методи ігрового моделювання діяльності й поведінки* – рольова гра; ділова гра; організаційно-діяльна гра.

Значну групу «інноваційних» методів, які мають використовуватися у реалізації процесу розвитку самоосвітньої діяльності учнів, на наш думку, мають складати методи, що потребують активізації й інтенсифікації самоосвіти, організації ефективного навчання у стислі терміни, опори на емоційні якості особистості, її творчість та підсвідомість. Серед них найбільш вживаними у відповідній практичній діяльності є розв'язання проблемних задач нестандартного характеру, моделювання, методи індивідуальних проєктів тощо. Зауважимо, що при достатньо широких можливостях вибору відповідних методів їх набір має бути оптимальним і відповідати існуючим умовам, створеним у конкретному навчальному закладі, та реальним можливостям усіх учасників навчально-виховного процесу.

Продуктивність системного впровадження самоосвіти учнів старшої школи залежить також від створення відповідних комплексних *педагогічних умов*. Вважаємо доцільним акцентувати увагу на окремих з них, які відображають особистісно орієнтовані підходи до самоосвіти учнів, а саме: 1) установка на формування потреб, мотивів, цінностей самоосвіти, оцінок результатів на основі рефлексії; 2) орієнтація на індивідуальну траєкторію розвитку особистості учня, індивідуалізація задач, опора на індивідуальний досвід самоосвіти та самоорганізації учнів; 3) створення у навчальному закладі творчого самоосвітнього мікроклімату; 4) інтеграція навчальних, розвивальних та виховних задач у процесі самоосвіти учнів; 5) забезпечення випереджального характеру самоосвіти; 6) домінуюча роль інтересу до самоосвіти; 7) визначення доцільності, придатності та застосування самоосвітніх технологій та їх модернізації тощо.

З *організаційної точки зору*, враховуючи єдність урочної та позаурочної діяльності, важливо забезпечити вибір різних форм самоосвіти: функціонування широкого кола факультативів, індивідуальних занять, гуртків, курсів (із залученням фахівців вищих навчальних закладів, організацій, науково-дослідницьких установ тощо), творчих конкурсів тощо. Необхідним є передбачення також певних організаційних дій щодо створення науково-методичної бази самоосвіти,

широкого інформаційного банку даних (із використанням можливостей Internet) із визначеної проблеми та забезпечення вільного доступу учнів, вчителів, батьків і залучених фахівців до відповідних матеріалів; необхідних творчих груп і лабораторій психолого-педагогічного спрямування; системи навчання учасників навчально-виховного процесу; впровадження сучасного управління самоосвітньою діяльністю учнів, розробки та впровадження механізмів стимулювання, заохочення тощо.

Наголосимо також на *важливій ролі вчителя* в організації самоосвіти учнів. Сучасний вчитель, окрім високого професійного та морального рівня, має володіти багатьма якостями, такими як педагогічна ерудиція, творче мислення, педагогічна інтуїція, психолого-педагогічне прогнозування розвитку особистості учнів, педагогічна рефлексія тощо. Безумовно, лише той вчитель, який сам володіє навичками та прийомами самоосвіти, може навчити цьому і учнів, стати їх «партнером» у самоосвітній діяльності, створити умови щодо зацікавленості школярів у пошуку нових додаткових знань, стимулюючи прагнення до саморозвитку та самореалізації, що у свою чергу потребує від вчителя постійної наполегливої роботи над власним удосконаленням. Стосунки «вчитель – учень» у самоосвітній діяльності визначаються особистісно орієнтованим підходом, тому саме опираючись на позитивне стимулювання («педагогіка успіху»), заперечення зовнішнього примусу, партнерські взаємини створюють умови щодо задоволення потреб самоосвіти, самовдосконалення учнів, орієнтують старшокласників на виховання у собі позитивних, творчих доміант поведінки у навчальній діяльності.

Завдання вчителя у даному контексті – створення відповідного сприятливого для учнівської самоосвітньої діяльності педагогічного середовища, правильний підбір дидактичного інструментарію, знаходження необхідного підходу до кожного учня, поступово розкриваючи його особистісні внутрішні мотивації та створюючи відповідні зовнішні. Взаємодія учителя та учня у площині самоосвіти набуває міжособистісного характеру, що передбачає налагодження плідної співпраці, взаємоповаги, створення сприятливого для усіх учасників навчально-виховного процесу емоційного фону тощо. Педагог створює при цьому не тільки оптимальні умови для розвитку та саморозвитку кожного старшокласника, але й сам виявляється «відкритим» новому досвіду, новим знанням. Вчитель має, до того ж, вільно орієнтуватися у психологічних закономірностях вікового й особистісного розвитку школярів, володіти ефективними засобами комунікабельності, бути прикладом для учнів у повсякденному житті.

Необхідно акцентувати увагу на тому, що ефективність упровадження самоосвіти учнів старшої школи залежить від максимального врахування багатьох факторів, характеристик і особливостей цього складного процесу та наявності цілеспрямованих і творчих зусиль усіх учасників навчально-виховного процесу.

Отже, підсумовуючи вищезазначене, варто наголосити, що об'єктивною реальією сучасних умов є помітне скорочення «тривалості життя» професійних знань та умінь, що суттєво актуалізує проблему самоосвіти молоді. Тому надважливою консолідованою задачею педагогічних колективів загальноосвітніх навчальних закладів, батьків і громадськості в умовах розвитку інформаційного суспільства є забезпечення цілеспрямованого системного впровадження самоосвіти учнів, що у свою чергу сприятиме підвищенню якості їх знань, вмінь та навичок із базової середньої освіти та здатності й усвідомленої потреби у безперервній освіті впродовж життя. Сформовані у старшому шкільному віці самоосвітні знання та відповідні компетенції нададуть молодій людині змогу самостійно оволодівати новими досягненнями науки та техніки, «йти в ногу» з прискореним науково-технічним прогресом, орієнтуватися у швидкоплинному потоці політичної, культурної та соціальної інформації, сприймати й утверджувати загальнолюдські цінності, самоудосконалюватися та реалізовувати власні життєві плани. Актуальність проблеми самоосвіти учнів потребує, на нашу думку, подальшого її вивчення на науково-теоретичному рівні та активізації відповідної роботи в реальній педагогічній практиці.

Використані літературні джерела

1. *Айзенберг А. Я.* Самообразование: история, теория и современные проблемы: Учеб. пособ. для вузов / А. Я. Айзенберг. – М.: Высшая школа, 1986.
2. Великий психологічний словник / Упор. Б. Мещеряк, В. Зінченко. – Олма-прес, 2004.
3. *Вишневская Л. П.* Самообразование как психолого-педагогическая проблема / Л. П. Вишневская, Г. В. Вишневская // Известия ПГПУ им. В. Г. Белинского. – 2009. – № 16.
4. *Громцева А. К.* Формирование у школьников готовности к самообразованию / А. К. Громцева. – М., 1983.
5. *Жмуров В. А.* Большая энциклопедия по психиатрии. – 2-е изд., 2012.
6. *Закиров Г. С.* Организация самообразования учащейся молодежи. – 2-е изд., доп. – Казань: КГПУ, 2000.
7. *Матюшкин А. М.* Мышление. Обучение. Творчество. – М.: Изд-во Московского психолого-социального института; Воронеж: Изд-во НПО «МОДЭК», 2003.
8. *Оконь В.* Введение в общую дидактику / Пер. с польск. Л. Г. Кашкуевича, Н. Г. Горина. – М.: Высш. школа, 1990.
9. Педагогічний словник Академії педагогічних наук України, 2001.
10. *Письменский Ф. В.* О самостоятельных домашних заданиях учащихся. – М., 1968.
11. Руководство самообразованием школьников / Под ред. Б. Ф. Райского, М. Н. Скаткина. – М., 1983.
12. *Сериков Г. Н.* Самообразование: Совершенствование подготовки студентов. – Иркутск: Изд-во Иркутск. ун-та, 1992.
13. *Терехова Н. В.* Педагогическое руководство самостоятельной работой студентов (На примере педагогического колледжа): Дис. ... канд. пед. наук. – М., 1996.
14. *Трофимова Н. М., Еремина Е. И.* Самообразование и творческое развитие личности // Педагогика. – 2003. – № 2. – С. 42–48.
15. *Чернявская А. Г.* Практическая педагогика: инновационное образование взрослых. – М.: РАМА, 1998.

